

LVII, 1952, 299-318) i meu (DCEC=DECH v, 838-9). El mot s'aplicà primer com a nom propi, ja en l'Antiguitat, a l'illa *Volcano* de l'arxipèlag de les Lípari, vora el NE. de Sicília —algun cop amb noció un poc indistinta del pròxim Etna—, per la concepció mitològica que allà en el fons hi havia la formidable farga del déu Vulcanus; això és el que porta l'adaptació del llatí pel nostre *Boeci* de Genebreda (*Consol.*, 9); i en termes semblants o comparables ho van repetint diverses fonts aràbigues, italianes i franceses.¹

Cal partir del fet cert que els primers que tingueren coneixement viu de la pluralitat de volcans foren els portuguesos, coneixedors des del S. XIV dels nombrosos de la costa del Continent i de les africanes, i dels dels Açores (en els quals ja es registren erupcions en aquell segle): naturalment s'hi va estendre el nom clàssic, passant llavors aquest de la categoria de topònim a genèric i nom comú. La literatura i documentació escrita que s'ha conservat mostra el mot apareixent de primer, en forma coetània, en castellà i en portuguès, però és evident que el tractament de -ANUM com -án no correspon a la fonètica del castellà (que n'hauria fet -ano), sinó que és el resultat normal en portuguès, on pren la forma antiga *volcam* (*volcão*), avui escrit *vulcão* per llatinisme purament gràfic.

En portuguès apareix c. 1550 en el clàssic João de Barros (*Llibre v*, § 2), parlant dels d'Àfrica; i pel mateix temps, parlant d'un viatge portuguès a la Índia, en Lopes de Castanheda: «àtre as onze e doze horas --- começou-se d'armar hū *bulcā* da parte do noroeste --- que acalmou o vento ---; e como ainda os pilotos não sabião os segredos d'aqueles *bulcões*, cuydarão que era calmaria verdadeyra; e --- sobrevem hū peganho do vento tão furioso que --- çoçobrar quatro naos sem escapar delas pessoa algũa» (*Hist. do Descobrimento da Índia pelos Port.*, I, § 21, 73); des de llavors, en massa.

En cast. n'hi ha, segons sembla, una primera dada en Alvarado, any 1524, i sovint des de 1555: Cieza de León, A. de Herrera, Lz. de Gómara i J. de Acosta (1590), tots ells parlant de Mèxic, Colòmbia o altres zones americanes. Tant en aquests autors com en els portuguesos, el mot es presenta com un apel·latiu, ja ben conegut: *hū bulcā*, *aqueles bulcões*, *una sierra do está un volcán*.

· Amb aquest caràcter, en llengua italiana apareix, per primera vegada, en traduccions d'aquests descobridors, o conquistadors, portuguesos i castellans, en particular en la de L. de Castanheda per Ulloa (*volcano*, a. 1578), i amb les variants manifestament aportuguesades *bolcan* i *bolcane*; en obres originals italianes no sembla que se'n trobin notícies —amb caràcter apel·latiu— fins al S. XVIII; els mateixos italians, Bottari i Zaccaria (*L'Elemento iberico n. l. italiana*, s. v.), fan constar explícitament que és un nom «inventat» pels portuguesos; si bé li tornen, com és ben natural, la forma llatina *vulcano*, que des de llavors ha prevalgut en italià. S'havia cregut que en francès, on apareix només des de c. 1590 (i, com a nom propi, un cop el 1529; i, parlant de l'Etna una vegada solta, l'a. 1213), era pres de

l'italià; però la documentació revela també una proveniença hispànica.

Doctrina en què coincidírem, quasi del tot, Aebischer i jo; i que en general ha estat acceptada. Només P. Machado i G. Colon han fet certes objeccions parcials, no sense traïr cert prurit de mostrar la informació «superior» (que haurien de tenir): aquell, com a autor del *Dicionário Etim. Português*, aquest com a encarregat de les parts hispàniques del FEW, on ha publicat l'article del FEW XIV, 639-642 (amb alguna addició en ZRPb. LXXVIII, 94-96). Machado no vol creure que figuri ja en Barros i Castanheda, només al·legant que no cito la pàgina (quedi, doncs, ara satisfet); i, atenint-se a l'obra, escassa i antiquada, de Moraes, creu que en portuguès no figura fins al S. XVII, i per tant vindria del castellà: contra la documentació i amb estrany desconeixement de l'argument fonètic.

Colon, segurament fent massa cas de la negativa de Machado, i volent trobar una explicació de la pèrdua de la -u, surt amb l'estralfalari supòsit que el mot de Castanheda és «emprunté aux langues de l'Extrême Orient» (!), enterament llançat a la lleugera.² Llavors, intentat explicar la terminació -án castellana, pensa en un intermediari àrab: per això manlleua les cites que dóna el Supl. de Zozy (I, 76b), però amb els seus pobres coneixements de l'àrab les entén malament (V. la seva nota 9): «on n'est pas obligé de voir dans *burkân* un nom propre».

Si hagués tingut més nocions de la sintaxi i el sistema significatiu de l'àrab, no se li hauria escapat que en la major part de les cites és nom propi. En la cita d'Ibn Djobair (1200) *ǧabal al-Burkân* es tradueix forçosament «la montagne de Burkân» i no pas «la montagne où se trouve le volcan»; que per *Burkân* entenGUI un NL o el nom del déu pagà, no se sap i es pot deixar enlaira com a cosa indiferent per a la qüestió; *al-burkân al mašbūr* és 'el famós Volcan' amb referència concreta a la illa *Volcano* de les Lípari; no menys en la cita d'Al-Mu'tamid (S. XI) de Sevilla; i notem que el mateix aquests que el Qazwiní i crec el Mas'ūdī, parlen tots dels dos volcans de Sicília-Lípari, i segueixen la tradició dels clàssics greco-llatins. Maimònides (n. 14 de Colon) es refereix expressament a l'Etna, i clarament com a nom propi («un monte --- de Cicília a que llaman *Vulcán*» en l'adaptació alfonsí). El text de l'egipzi Qazwiní (S. XIII) és més equivoc; i no és impossible que en aquest, com en algun dels italians i francesos, ja comenci a apuntar la generalització.

De tota manera, dos punts s'oposen a la idea que el mot entrés per via aràbiga (i després castellana): 1.ª aquestes fonts aràbigues no són de caràcter viatger ni historiador, sinó erudit o bé poètic (Al-Mu'tamid); és clar que no foren els àrabs els qui guiaren els portuguesos en llurs empreses africanes, o els castellans a les Canàries (ben al contrari era en lluita contra els mōros); i el coneixement de la multitud de volcans es produeix a Amèrica o en les costes de l'Oceà Índic i de l'Àfrica equatorial, de totes les quals roman-gueren els àrabs ben allunyats. 2.ª El canvi de L en r